

Wolfrad Freiherr von Rechenberg, *Die Familie von Rechenberg. Von ihrem Ursprung bis zur Gegenreformation. Neuere Beiträge zur Familiengeschichte*, Münster 2013

Praca pod wspomnianym tytułem została opublikowana w 2013 roku przez Verlaghaus Monsenstein und Vannerdat OHG Münster. Swoją zawartością wpisuje się w zbiór publikacji na temat Rechenbergów, jakie ujrzały światło dzienne w XX i XXI wieku. Wolfrad Freiherr von Rechenberg podjął się w niej trudnego zadania dokonania szerokiej paroli i uzupełnienia istniejącego już materiału, zwłaszcza o niedostępne wcześniej źródła archiwalne. Autor jest spadkobiercą historii i samego rodu Rechenbergów, dlatego w wielu miejscach pracy widoczne jest osobiste podejście do tematu, co często poddaje w wątpliwość jasność i obiektywność oceny wkładu Rechenbergów w życie publiczne, społeczne i gospodarcze, a zwłaszcza religijne rodu oraz rzetelną „naukowość” publikacji. Jak sam podaje w przedmowie (s. 7) „historia rodziny składa się nie tylko z dat i faktów, ale również z informacji, świadectw, historyjek i anegdot”(!).

Praca podzielona została na cztery rozdziały. Rozdział pierwszy traktuje o pochodzeniu rodu. Autor niepotrzebnie próbuje rozwikłać i potraktować „na serio” legendy herbowe i genealogiczne Rechenbergów oraz odtwarza znane już motywy powiązań rodu Haugwitzów z Rechenbergami. Problematyka ta była już podstawą analiz na początku XVIII wieku w wiekopomnym dziele Johanna Sinapiusa¹ i do tej pory nie udało się wykroczyć poza przedstawione przez niego ustalenia. Rechenberg przytacza wprawdzie wiele nieznanych dotąd dokumentów, jednak nie zestawia ich, nie konfrontuje i nie porównuje, co uniemożliwia przedstawienie przynajmniej prawdopodobnych wniosków. Rozdział nosi charakter wyłącznie opisowy.

W rozdziale drugim *Die Familie von in Schlesien* mamy do czynienia z szerokim, genealogicznym wywodem rodu. Autor w wielu miejscach interesująco uzupełnia dotychczas zebrany materiał. Stara się dokonać omówienia w sposób narratywistyczny, choć odbiorca i tak musi mieć wrażenie, że w istocie jest to opis oparty na podstawowych zasadach nauk pomocniczych historii (genealogii) i w ten sposób reprezentuje dawny sposób analizy tematu, znany z prac dziewiętnastowiecznych. Problematyczny

¹ J. Sinapius, *Schlesische Curiositäten*, t. 1-2, Leipzig 1726.

pozostaje tutaj brak wniosków, a całość przypomina szczegółową „wycieczkę” w swojej formie odległą od nowoczesnych nurtów pisarstwa historycznego. Wolfrad von Rechenberg jest autorem w istocie kompendium genealogicznego, które niestety uniemożliwiło mu całościowe wyciągnięcie wniosków na tematy związane choćby z rolą Rechenbergów w procesie tworzenia warstwy nobilitów w księstwie głogowskim w XV-XVI wieku, ich rolą w życiu Śląska, Królestwa Czech, krzewieniu reformacji, czy stworzenie głębszej refleksji nad przyczynami upadku rodu w początkach XVII wieku. Wszystko, co zawiera rozdział drugi, zostało już wcześniej omówione z dużo większą przenikliwością i precyzją. Ponadto skoncentrowanie się na roli samego nestora rodu z XVI wieku, czyli Hansa von Rechenberga, którego postać została już w literaturze opisana, a jego wkład w wyżej wspomniane elementy życia dokładnie przeanalizowane, nie wystarcza, by uznać, iż mamy tu do czynienia z oryginalnością tegoż wątku. Z uwagi na ograniczenia czasowe (XVII w.), zabrakło tu miejsca na omówienie Rechenbergów, którzy na przełomie XVII i XVIII wieku osiągnęli status hrabiowski. Brakuje też uwag wiążących upadek i odrodzenie rodu, a fakt ten jest przecież znany współczesnej literaturze historycznej². Autor nie pokusił się więc o skorzystanie z różnych możliwości interpretacyjnych dotyczących rodu, kolei jego losu i wreszcie – w odróżnieniu od Tomasza Andrzejewskiego (o jego dorobku później) – nie zagłębił się w problematykę „tajemniczej” w zasadzie śmierci biologicznej Rechenbergów. Ten ostatni wątek jest dziś zresztą szeroko dyskutowany. Praca Rechenberga w żadnym wypadku nie wytrzymuje porównania z pracą Andrzejewskiego, która ma ogromny walor interpretacyjny przy zastosowaniu szczególnie interesującej narracji synchronicznej³. Dziwi to, zwłaszcza iż obaj badacze pozostają ze sobą w stałym kontakcie i niejednokrotnie mieli możliwość prowadzenia dyskursu intelektualnego.

Plusem tej części pracy jest jednak wyszczególnienie każdej linii (domu) rodu Rechenbergów. Zostało to sformułowane na niespotykaną dotąd skalę. Autor zdobył się na pozyskanie wielu dokumentów, takich jak między innymi nadania tytułów, dóbr, ulepszenia herbów. Zweryfikował też niektóre ustalenia Andrzejewskiego odnoszące się struktur rodowych. Przy ich tworzeniu wyszedł bowiem poza dostępny temu ostatniemu materiał pochodzący z Archiwum Rechenbergów w Bückeberg.

Nowe ustalenia – choć nadal o charakterze wyłącznie informacyjnym – przynosi rozdział trzeci *Die Familie im Stammland*. Zostały tu omówione losy domów rodziny, które w okresie wielkiej fali rycerstwa w XIV i XV wieku nie opuściły swych gniazd rodowych na wschód od Odry. W rozdziale zawarto dane o pozaśląskich liniach

² W. Strzyżewski, *Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim (XVI-XVIII wiek)*, Warszawa 2009; M. Konopnicka, *Oficer, urzędnik, dworzanin. Kariery szlachty śląskiej w państwie pruskim (1740-1806)*, Zielona Góra 2014; J. Kuczer, *Baronowie, hrabiowie, książęta. Nowe elity Śląska (1629-1740)*, Zielona Góra 2013.

³ T. Andrzejewski, *Rechenbergowie w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w XV-XVII w.*, Zielona Góra 2007 [wydanie uzupełnione i rozszerzone pochodzi z 2010 r.].

rodu. Mowa tu przede wszystkim o liniach Chemnitz-Dresden, Aussig, Meissen: Rödern und Graupzig, górnołużyckiej, Cunnersdorf oraz linii pruskiej. Ich historia nie doczekała się do dziś kompleksowego opisanie. Zaslugą autora w tej kwestii jest głównie przypomnienie o takiej potrzebie.

Rozdział czwarty *Familie und Besitz* pozostaje jedynie kilkustronicowym szkicem mającym w skróty sposób przedstawić rozwój stosunków własnościowych Rechenbergów. Jego ujęcie jest nieprzekonywujące, a sposób, w jaki podszedł do niego autor, już z punktu widzenia metodologicznego, niemożliwy do zrealizowania. Nie udaje się i tutaj uniknąć porównania z pracą Andrzejewskiego, który temu zagadnieniu poświęcił kompleksowy i – na obecny stan badań – wyczerpujący wywód.

W omawianej publikacji zamieszczono wiele tablic genealogicznych, które w zasadzie powinny znaleźć się na końcu pracy jako ewentualne aneksy, a nie jako część narracji. Minusem książki jest również nieuwzględnienie wielu prac zielonogórskiego środowiska badawczego skupionego przy Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego, a w tym prac Wojciecha Strzyżewskiego⁴, Jarosława Kuczera⁵ czy przywołanego Tomasza Andrzejewskiego, którego dysertacja pod wspomnianym już tytułem ukazała się drukiem jeszcze w 2007 roku, a następnie została nagrodzona Lubuskim Wawrzynem Naukowym, co podkreśla jej znaczenie dla historiografii polskiej i niemieckiej. Sięgnięcie do wspomnianych opracowań mogło znacznie ułatwić i przyspieszyć pracę Rechenberga. Usprawiedliwieniem nie może być ponadto nieznamość języka polskiego (takie podejście w ogóle nie może być traktowane poważnie), chociażby dlatego, że opracowanie Andrzejewskiego – podkreślmy jeszcze raz: najważniejsza w dotychczasowym piśmiectwie odnoszącym się do dziejów Rechenbergów – zostało przecież opublikowane i w języku niemieckim⁶. Mankamentem pracy jest również jej słabe udokumentowanie, a wykaz literatury pozostawia wiele do życzenia. Przykładowo, jeśli autor omawia genealogię rodu, to nie można nie sięgnąć do takich prac genealogiczno-heraldycznych, których autorami byli Johann Ch. Hellbach⁷, Johann Zedler⁸, Adalbert Kral von Dobra Voda⁹,

⁴ http://publikacje.uz.zgora.pl:7777/skep/show.select_period?wp_pracownik_id=6658&wp_jezyk=1 [dostęp: 19.10.2015].

⁵ http://publikacje.uz.zgora.pl:7777/skep/show.select_period?wp_pracownik_id=1021124&wp_jezyk=1 [dostęp: 19.10.2015].

⁶ T. Andrzejewski, *Die Herren von Rechenberg im Herzogtum Glogau während des 16. und 17. Jahrhunderts. Familie, Wirtschaft, Kunst*, Würzburg 2012.

⁷ J.Ch. Hellbach, *Adels-Lexikon oder Handbuch über die historischen, genealogische und diplomatischen, zum Theil auch heraldischen Nachrichten vom hohen und niedern Adel*, Ilmenau 1825.

⁸ J.H. Zedler, *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste*, t. 1-64, Leipzig und Halle 1732-1754.

⁹ A. Kral von Dobra Voda, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Genealogisch-heraldisches Repertorium sämtlicher Standeserhebungen, Prädikate, Beförderungen, Incolats Erteilungen, Wappen und Wappenverbesserungen des gesamten Adels der böhmischen Krone mit Quellen und Wappen-Nachweisen*, Prag 1904.

Johann Gauhe¹⁰, August von Doerr¹¹, Leopold von Zedlitz-Neukirch¹², Ernst Heinrich Kneschke¹³, Rudolph Johann Meraviglia-Crivellie¹⁴, Anton Schimon¹⁵, Roman von Procházka¹⁶ czy Roman Sękowski¹⁷, ponadto do zbiorów archiwalnych w Wiedniu (*Österreichisches Staatsarchiv*) czy Pradze (*Stadni Usredni Archiv*). Dzięki kwerendom i w Polsce dysponujemy już kopiami wielu dokumentów związanych z dziejami rodu. Z samych oryginałów nadań, ulepszeń herbów czy podniesień do stanu baronowskiego i hrabiowskiego możemy wnioskować więcej, niż to uczyniono w omawianej pracy.

Niestety, należy stwierdzić, iż praca nosi znamiona pisarstwa „hajmatowego”, czyli nawiązującego do dziewiętnastowiecznego sposobu „rozprawki” o rodzie, wynikającego z „zamiłowania” do historii, a jednocześnie aspirującego do rangi opiniotwórczej. Taki sposób pisania właściwy był dla wielu przyczynków zamieszczanych w prasie regionalnej Śląska do 1945 roku. Inspiracje i chęci uwiecznienia historii rodu unie możliwiają zaliczenie omawianej pozycji do grona prac *stricto* naukowych, czego moglibyśmy się spodziewać po samym, wiele obiecującym, tytule.

Jarosław Kuczer

Uniwersytet Zielonogórski

¹⁰ J.F. Gauhe, *Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon...*, Leipzig 1719.

¹¹ A. v. Doerr, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome welche in den böhmischen Saalbüchern des Adelsarchives im k.k. Ministerium des Innern in Wien eingetragen sind*, Prag 1900.

¹² L. v. Zedlitz-Neukirch, *Neues preussisches Adelslexikon*, t. 1-4, Leipzig 1836-1843.

¹³ E.H. Kneschke, *Die Wappen der deutschen freiherrlichen und adeligen Familien in genauer, vollständiger und allgemein verständlicher Beschreibung*, t. 1-4, Leipzig 1855.

¹⁴ R.J. Meraviglia-Crivelli, *Der böhmische Adel*, [Mautern an der Donau] 1885.

¹⁵ A. Schimon, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Ein alphabetisch geordnetes Verzeichniss Böhm*, Leipa 1859.

¹⁶ R. v. Procházka, *Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstandsfamilien*, Neustadt a.d. Aisch 1973.

¹⁷ R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 1-6, Katowice 2002-2007.